Tekst jednolity

Załącznik nr 5 do Zarządzenia
Nr 13/16 dn. 15.03.2016 r.

Program ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czarno-białej

1. Słownik pojęć

1) Program ochrony – program ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czarno-białej,
2) Program hodowlany – Krajowy program hodowlany dla rasy polskiej czarno-białej
3) Instytut – Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, podmiot upoważniony Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do koordynacji lub realizacji programów ochrony zasobów genetycznych zwierząt,
4) Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka – podmiot prowadzący księgę hodowlaną dla rasy polskiej czarno-białej oraz ocenę wartości użytkowej,
5) Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła powołaną zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 7/15 z dnia 23.03.2015 r.

2. Historia rasy

Zygmunt Moczarski w 1927 r. stwierdził, że najlepsze światowe rekordy mleczności przypadają w udziale krowom rasy nizinnej graniastej pochodzącej z Fryzji. Rozróżniał on trzy podgrupy: bydło zachodnio-fryzyjskie tzw. holenderskie, wschodnio-fryzyjskie tzw. niemieckie i północno-fryzyjskie czyli juckie. Bydło to wyhodowane na żyznych pastwiskach wilgotnego klimatu morskiego wymagało do swej wysokiej produkcji dobrej paszy i nienagannych warunków zoohigienicznych. Na tereny Polski – ujście Noteci i Wisły, przywędrowało wraz z osadnictwem holenderskim w średniowieczu. Późniejszy import do Prus Królewskich i Książęcych spowodował, iż stało się ono najpopularniejszym bydłem w dużych, wysokorozwiniętych gospodarstwach. Autor ten twierdził również, iż graniastość jest charakterystycznie ułożona na ciele. Opisuje ją tak (pisownia oryginalna): „… na tułowiu widzimy ogniska skupienia barwnika, dość symetryczne po trzy z każdej strony tułowia rozmieszczone. Pierwsze ognisko skupienia barwnika występuje na przedniej połowie łopatki, zajmując szyję, drugie na bokach klatki piersiowej, trzecie zaś na bokach zadu. Naokoło tych ognisk barwnik sięga tak daleko, że zwykle plamy barwnikowe na siebie zachodzą […] wskutek tego grzbiet jest czarny, lecz dwoma wąskiemi pasmami białemi bywa przegrodzony […] na czole, czasem nad nozdrzami, na podgardlu znajdujemy niewielkie białe plamy. […] Podbrzusze jest zawsze białe, wymię zwykle również białe, choć tu często zarówno na wymieniu jak i na strzykach występują ciemne plamy. Kończyny w swych częściach podporowych, a czasem i wyżej, białe.[…] Śluzawica zawsze czarna. […] Rogi u nasady białe, na końcach czarne. Racice najczęściej białe…”.

Pierwszy pisemnie udokumentowany import bydła z Fryzji odbył się w 1570 r. dla Mikołaja Firleja, a następny w 1630 r. dla Lwa Sapiehy. Przez wiele lat sprowadzano z Niemiec i Holandii materiał żeński i męski do najlepszych krajowych obór, co na początku XX wieku zaowocowało podniesieniem średniej wydajności do poziomu 4 000 kg mleka za laktację.

W pierwszej połowie XX wieku bydło nizinne graniaste zajmowało znaczne obszary obecnej Polski i uważane było za rasę rodzimą zwaną nizinną czarno-białą. Najczęściej występowało na Pomorzu, Mazowszu i w Wielkopolsce. Panujące w Polsce warunki środowiskowe oraz krzyżowanie z bydłem lokalnym doprowadziło do poprawy u tej rasy budowy, która z delikatnej stała się bardziej krępa oraz do poprawy zdrowotności, tzn. zwiększenia odporności na choroby. Wzrosła także zawartość tłuszczu w mleku przy zachowanej wydajności.

Zniszczenia spowodowane I Wojną Światową doprowadziły niemal do całkowitego upadku polskiej hodowli bydła. Sprowadzano więc zwierzęta z Niemiec, Holandii i Szwecji. Ustawa hodowlana, wprowadzona w 1934 r., regulowała zasady wpisu do ksiąg, uznawania buhajów do rozpłodu i ocenę użytkowości mlecznej. I tak w 1937 r. krowy objęte oceną w liczbie 53 tys. dawały średnio 3 497 kg mleka przy 3,35% tłuszczu.

W trakcie II Wojny Światowej wyniszczono jeszcze większy odsetek krajowej populacji bydła. Szacuje się, że zniszczenia sięgnęły 70%. Po zakończeniu działań wojennych w ramach odszkodowań UNRRA otrzymaliśmy krowy wysokomleczne ze Szwecji, Holandii i Danii. W latach 50. i 60. XX wieku importowano materiał męski z Holandii w celu krzyżowania z krowami krajowymi rasy czarno-białej. W perspektywie tych działań było uzyskanie populacji o dwukierunkowym użytkowaniu mięsno–mlecznym w typie „kompakt". Liczono na poprawę wydajności mleka i tłuszczu oraz na poprawę typu i budowy zwierząt. Jednak w 1953 r. wydajność wynosiła niewiele ponad 3 000 kg mleka, a w 1985 r. 3 659 kg mleka przy 3,98 % tłuszczu oraz dobrych cechach rzeźnych i opasowych. Główne przyczyny niskiej wydajności należało upatrywać w braku dobrych pasz i w złych warunkach środowiskowych – co dawało możliwość wykorzystania tylko w 60% potencjału genetycznego.

Według Krzyżewskiego i wsp. /1996/ potencjał genetyczny krów utrzymywanych w poprawnych warunkach środowiskowych może pozwolić na otrzymanie od statystycznej krowy wydajności na poziomie 4 500 – 5 000 kg mleka. Podobnego zdania była Makulska /1998/, która dowiodła, że utrzymanie krów tylko na pastwisku nie daje im możliwości rozwinięcia potencjału genetycznego.

Wprowadzenie i rozpowszechnienie inseminacji w latach 60. XX wieku znacznie ułatwiło dostęp do osiągnięć światowej genetyki. Pozwoliło to polskim hodowcom na opracowanie i wprowadzenie do praktyki pierwszego w powojennej Polsce programu hodowlanego dla bydła. Realizacja tego programu odbywała się poprzez program oceny i selekcji buhajów, którego głównymi elementami były:

- wybór matek i ojców buhajów,
- kojarzenie indywidualne w celu uzyskania potomstwa do oceny,
- odchów buhajków w centralnych wychowalniach i ich ocena,
- unasiennianie testowe,
- ocena buhajów na podstawie użytkowości mlecznej potomstwa,

- wybór najlepszych buhajów do rozrodu.

Dążenie do poprawy budowy i wydajności populacji krajowej krów wymuszało kolejne importy jałówek cielnych i nasienia czołowych buhajów z hodowli światowych. Lata 70. XX wieku to wzrost zainteresowania wysokowydajnym bydłem rasy holsztyńsko-fryzyjskiej, wykorzystywanym na całym świecie do podnoszenia wydajności mlecznej i poprawy budowy wymienia. Cecha ta ma duże znaczenie przy doju mechanicznym. Tak zwana „holsztynizacja" bydła czarno-białego w Polsce trwa do dnia dzisiejszego.

Wykorzystując krzyżowanie uszlachetniające, wypierające i przemienne doprowadzono do: zwiększenia wydajności mlecznej, poprawy budowy wymienia i jego przydatności do doju mechanicznego, co jednak w znacznym stopniu pogorszyło cechy funkcjonalne i wydajność mięsną. Jak się okazało, w polskich warunkach stosowanie buhajów HF jest uzasadnione tylko przy dobrych warunkach środowiskowych, a szczególnie żywieniowych. Udowodniono, że przy niskim poziomie żywienia krów, nie można w pełni wykorzystać ich potencjału genetycznego. Wyniki badań Juszczaka i wsp. /1995/ udowodniły, że krowy o różnym udziale krwi rasy HF ustępują krajowym czarno-białym pod względem długości użytkowania i wydajności życiowej.

„Program hodowli bydła i produkcji bydlęcej do roku 2000" preferował mięsno-mleczny kierunek użytkowości bydła, dopuszczając specjalizację produkcji w typie jednostronnie mlecznym, zwłaszcza dla rasy czarno-białej i czerwono-białej doskonalonej bydłem holsztyńsko-fryzyjskim. Program ten zakładał, że wydajność dla krów doskonalonych w kierunku jednostronnie mlecznym buhajami HF będzie wynosić ponad 6 000 kg mleka o zawartości tłuszczu nie niższej niż 4% i białka 3,3%. Zalecał stosowanie buhajów w pożądanym typie i legitymujących się potomstwem o wysokich parametrach produkcyjnych. Realizacja tego programu bardzo szybko zmieniła typ kombinowany na jednostronnie mleczny. Zapomniano jednak o rolnikach utrzymujących bydło w starym typie kombinowanym, którzy mając małe stada, słabsze warunki środowiskowe i niską produkcję mleka nie mieli też buhajów w typie kombinowanym. Dlatego też inseminacją objętych było około 60% krów i jałówek mlecznych głównie w oborach produkujących mleko surowe do skupu. W pozostałej populacji krów rozród zwierząt był niekontrolowany przez żadne organizacje hodowlane, a użytkownicy tych zwierząt nie mieli możliwości używania buhajów w typie kombinowanym mimo, że posiadali krowy o dobrej wydajności mlecznej i dobrych cechach opasowych.

Niski stopień inseminacji krów, stanowił zagrożenie dla realizacji programu hodowlanego, a co za tym idzie uzyskania zamierzonego postępu hodowlanego. Od połowy lat 80. XX wieku postępował spadek liczby unasiennianych krów i jałowic. W roku 1980 było to 87,5% pogłowia, a w 1998 r. już tylko 58,7%. Z badań Sawy i wsp. /1997/ wynika, że od połowy lat 90. XX wieku w inseminacji krów nie brały już udziału buhaje czystorasowe czarno-białe i o niskim (do 25%) dolewie krwi HF.

Pojawił się tu pewien paradoks, bowiem dzięki temu, że hodowcy nie inseminowali swoich krów nasieniem z wysokim dolewem HF, a używali tzw. „dzikich buhajów", możliwe było rozpoczęcie programu ochrony dla bydła polskiego czarno-białego. Były to w większości krowy bez ustalonego pochodzenia, ale swym wyglądem bardzo zbliżone do opisu bydła w typie kombinowanym mięsno-mlecznym. Niewielki odsetek krów o niskim dolewie HF (do 50%) i pełnym pochodzeniu zawdzięczamy bardzo świadomym i upartym hodowcom, którzy

dużym kosztem i wieloma staraniami sprowadzali do swoich gospodarstw, nasienie buhajów o niskim dolewie HF.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Bydło polskie czarno-białe o dwukierunkowym typie użytkowania charakteryzowało się cechami typowymi dla populacji autochtonicznych, takimi jak: duża odporność i zdrowotność, długowieczność oraz doskonałe przystosowanie do trudnych warunków środowiskowych i niewybredność w doborze pasz. Cechy te, zatracane poprzez dolew genotypu HF, powodują, że część hodowców zainteresowanych było i jest utrzymaniem krów w starym typie. Są to przede wszystkim hodowcy indywidualni posiadający małe gospodarstwa, utrzymujący bydło mleczne w warunkach, gdzie środowisko naturalne nie pozwala na utrzymywanie bydła o wysokim udziale genów holsztyńsko-fryzyjskich.

W wyniku ciągłego nacisku ze strony użytkowników bydła w typie kombinowanym wydzielono w bydle czarno-białym populację zwierząt pod nazwą bydło polskie czarno-białe, które ma swój program doskonalenia i księgi hodowlane. Dalsze prace hodowlane mają na celu utrzymanie zadawalającej wydajności mlecznej oraz poprawę cech opasowych i mięsnych – w celu zachowania oraz odtworzenia pożądanych cech genetycznych i fenotypowych. Część populacji krów zaliczonych do rasy polskiej czarno-białej została objęta programem ochrony zasobów genetycznych.

4. Cele programu

Celem programu ochrony zasobów genetycznych jest utrzymanie populacji krów rasy polskiej czarno-białej o dwukierunkowym typie użytkowania, przydatnych do utrzymywania w warunkach ekstensywnych oraz stabilizacja fenotypowych i genetycznych cech dawnego bydła czarno-białego w typie użytkowości mięsno-mlecznej.

Prace hodowlane prowadzone są w kierunku zachowania typowych cech funkcjonalnych tego bydła, takich jak: duża odporność i zdrowotność, dobra płodność, lekkie porody, duża żywotność cieląt i łatwość ich odchowu. Należy zwrócić uwagę na utrzymanie produkcyjności mlecznej i poprawę produkcyjności mięsnej.

5. Historia realizacji programu

W 2008 r., czyli pierwszym roku realizacji programu ochrony, zakwalifikowano blisko 700 krów z 94 gospodarstw. Krowy były typowane na podstawie oceny fenotypu (w większości) i rodowodu, u hodowców utrzymujących bydło o umaszczeniu czarno-białym z terenu całej Polski.

W początkowym okresie dopuszczano na ojców buhajów, buhaje wpisane do księgi prowadzonej dla rasy polskiej czarno-białej oraz rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej odmiany czarno-białej, które charakteryzowały się pożądanym typem użytkowym i odpowiadały wzorcowi rasowemu, o dolewie krwi HF nie większym niż 50%. W późniejszym okresie realizacji programu (od roku 2010) na ojców buhajów wybierane były

i są buhaje wpisane tylko do księgi bydła polskiego czarno-białego o dolewie krwi HF nie wyższym niż 25%.

Przez pierwsze trzy lata trwania Programu ochrony mogły być nim objęte zwierzęta bez pochodzenia, wytypowane na podstawie oceny fenotypu przez pracowników podmiotu prowadzącego księgę dla bydła rasy polskiej czarno-białej. W przypadku znanego pochodzenia krowy– posiadały w genotypie niski udział genów holsztyńsko-fryzyjskich (w latach 2007–2009 nie więcej niż 50%; w latach 2010–2012 nie więcej niż 37,5%; w każdym następnym roku nie więcej niż 25%) i reprezentowały pożądany typ mięsno-mleczny zgodny ze wzorcem rasowym. Zgodnie z założeniami programu nie były przyjmowane do programu krowy – córki buhajów 100% HF.

Tabela 1. Zestawienie liczby stad i krów zakwalifikowanych do programu oraz wstępnie zakwalifikowanych jałówek cielnych.

rok	Liczba stad w programie	Liczba krów (+ jałówek cielnych) w programie
2008	94	684
2009	177	1501+6
2010	240	2252+48
2011	229	1998+102
2012	226	1945+287
2013	195	1814+317
2014	156	1603+333
2015	131	1489+306

6. Wzorzec rasy polskiej czarno-białej:

1. **wysokość w krzyżu:** optymalny wzrost pierwiastki to 127-133 cm, a krowy dorosłej 134-138 cm, buhaja w wieku jednego roku 125 - 132 cm, buhaja dorosłego 133 -142 cm.
2. **sylwetka:** kształt ciała zbliżony do prostokąta, buhaje - żebra długie, szeroko rozstawione i dobrze wysklepione.
3. **umięśnienie**: profile mięśni wyraźnie zaznaczone.
4. **głowa i szyja**: głowa średniej wielkości, dopuszczalna głowa cięższa, szyja średniej długości, dobrze umięśniona, buhaje - głowa mocna, szeroki pysk, mocna żuchwa, szyja mocna, średniej długości, wyraźnie zaznaczony fałd na linii gardło – podgardle – mostek.
5. **barki:** dobrze umięśnione, dobrze przylegające łopatki, wyrostki grzbietowe kręgosłupa lekko wystające ponad łopatki.

6. **klatka piersiowa**: dobrze wysklepiona, nieco szersza w części tylnej, żebra szeroko rozstawione.
7. **brzuch:** głęboki i pojemny.
8. **grzbiet:** szeroki i prosty, prosta i szeroka partia lędźwiowa, umięśnienie dobrze zaznaczone.
9. **zad:** lekko nachylony, długi, szeroki, dobrze umięśniony, profile mięśni zwłaszcza udowych wypukłe, prosta nasada ogona.
10. **nogi:** szeroko i równolegle ustawione, lekko skątowane, o silnej kości i wyrazistych stawach, prawidłowy kąt stawu skokowego i pęcinowego, wysoka piętka racicy, racica lekko rozwarta.
11. **wymię:** pojemne, zawieszenie tylne wysokie i szerokie, zawieszenie przednie wyraźnie wysunięte do przodu, dobrze połączone z powłokami brzusznymi, o cienkiej skórze, delikatnie owłosionej z wyraźnie zaznaczonymi żyłami mlecznymi, równomiernie rozwiniętymi ćwiartkami, strzyki centralnie rozmieszczone na ćwiartkach, pionowo ustawione, cylindryczne. Wymię czyste bez dodatkowych strzyków i przystrzyków.
12. **wygląd ogólny:** harmonijny, o nieco lepiej zaznaczonych cechach mlecznych lecz równocześnie o dobrym umięśnieniu, buhaje wykazujące cechy męskie, wigor, siłę; skóra średniej grubości, pokryta błyszczącą, jedwabistą sierścią, umięśnienie wypukłe, profile mięśni dobrze zaznaczone, drugorzędne cechy płciowe wyraźnie zaznaczone.
13. **umaszczenie:** niejednolite, czarno-białe, racice ciemne.
14. **średnia wydajność mleczna** populacji chronionej powinna utrzymywać się na poziomie 4-5 tys. za laktację, przy zawartości tłuszczu ok. 4,0%, i białka ok. 3,3% .

7. Zakres prowadzenia oceny wartości użytkowej zwierząt niezbędny dla realizacji programu

7.1. Ocenie wartości użytkowej krów rasy polskiej czarno-białej typu użytkowego mięsno-mlecznego w zakresie cech produkcji mleka podlegają krowy, które rozpoczęły pierwszą lub pierwszą znaną laktację. Ocena prowadzona jest przez upoważniony podmiot (PFHBiPM) zgodnie z obowiązującymi przepisami i obejmuje:

1) użytkowość mleczną,
2) użytkowość rozpłodową,
3) ocenę typu i budowy z uwzględnieniem umięśnienia – dokonywaną na 20-25% pierwiastek, tak aby po każdym ojcu była porównywalna liczba córek,
4) ocenę cech funkcjonalnych.

Wyniki oceny gromadzone są w systemie teleinformatycznym SYMLEK.

7.2. Ocena wartości użytkowej krów rasy polskiej czarno-białej typu użytkowego mięsno-mlecznego w zakresie cech produkcji mięsa w stadach objętych programem ochrony prowadzona będzie zgodnie z metodyką zatwierdzoną przez Grupę Roboczą po określeniu podmiotu upoważnionego do przeprowadzenia takiej oceny.

7.3. Wybrany przez Hodowcę zakres oceny użytkowej w danym stadzie nie będzie mógł ulec zmianie przez cały okres realizacji programu ochrony.

8. Określenie wielkości populacji biorącej udział w programie

Wielkość populacji biorącej udział w programie określono w Tabeli 1. w punkcie 5.

9. Zasady wyboru i kwalifikacji zwierząt do programu ochrony

9.1. Zasady wyboru i kwalifikacji krów do programu ochrony

9.1.1. Do programu ochrony są kwalifikowane krowy rasy polskiej czarno-białej wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, które poddane są ocenie wartości użytkowej prowadzonej zgodnie z obowiązującymi przepisami i spełniają poniższe warunki:

1) posiadają umaszczenie charakterystyczne dla rasy oraz spełniają wymogi wzorca rasowego (pkt. 6),
2) są oznakowane zgodnie z przepisami Ustawy o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt,
3) są wpisane do księgi hodowlanej rasy polskiej czarno-białej,
4) pochodzą po ojcu zakwalifikowanym do Programu ochrony,
5) pod względem rodowodowym spełniają warunki określone w pkt.10.1.

9.1.2. Kwalifikacji matek buhajów dokonuje Koordynator programu ochrony z ramienia Instytutu Zootechniki PIB na podstawie listy krów wytypowanych przez prowadzącego księgi po uzyskaniu pozytywnej opinii Grupy Roboczej. Podstawą wyboru jest analiza rodowodu, wyniki oceny typu i budowy z uwzględnieniem umięśnienia oraz wartość użytkowa i wartość hodowlana (jeśli jest oszacowana). Pochodzenie wytypowanych matek potwierdzane jest badaniem DNA lub innych markerów genetycznych dokonanym przez uprawnione laboratorium. Wyniki badań są podawane w dokumentacji hodowlanej.

9.2. Zasady wyboru i kwalifikacji buhajów do programu ochrony

9.2.1. W programie ochrony użytkowane mogą być buhaje rasy polskiej czarno-białej wyłącznie hodowli krajowej oraz spełniające poniższe warunki:

1) posiadają umaszczenie charakterystyczne dla rasy oraz spełniają wymogi wzorca rasowego (pkt.6),
2) są oznakowane zgodnie z przepisami Ustawy o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt,
3) są wpisane do księgi hodowlanej rasy polskiej czarno-białej,
4) w ocenie typu i budowy uzyskały ocenę minimum dobrą,
5) pochodzą po rodzicach biorących udział w programie,
6) mają potwierdzone pochodzenie badaniem DNA lub innych markerów genetycznych dokonane przez uprawnione laboratorium,
7) pod względem rodowodowym spełniają warunki określone w pkt.10.1.

9.2.2. W stadach objętych programem dopuszcza się stosowanie buhajów do krycia naturalnego po uzyskaniu przez nie wpisu do księgi i zgłoszeniu na piśmie przez podmiot prowadzący księgę do Instytutu Zootechniki PIB (wraz z kopią dokumentów: zaświadczeniem potwierdzającym wpis do księgi i/lub świadectwem rodowodowym oraz wnioskiem hodowcy). Instytut na piśmie wyraża zgodę na używanie konkretnego buhaja w

danym stadzie. Hodowca zobowiązany jest do poinformowania na piśmie koordynatora o wycofaniu z hodowli lub sprzedaży do innego stada buhaja, który uzyskał zgodę Instytutu. Zgoda Instytutu na użytkowanie buhaja obowiązuje tylko w stadzie hodowcy, który o nią wystąpił. Zaleca się, aby każdy buhaj był używany w jednym stadzie maksimum przez dwa lata, tak aby nie doszło do krycia w pokrewieństwie.
9.2.3. Kwalifikacji buhajów do rozrodu dokonuje Koordynator programu ochrony z ramienia Instytutu Zootechniki PIB na podstawie listy buhajów wytypowanych przez prowadzącego księgi po uzyskaniu pozytywnej opinii Grupy Roboczej.

10. Metody hodowlane

Podstawowym celem programu ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czarno-białej jest utrzymanie zmienności genetycznej i stabilizacja cech fenotypowych oraz funkcjonalnych. Prace hodowlane w populacji zachowawczej prowadzone są w oparciu o ocenę rodowodu, eksterieru i wartości użytkowej.

10.1. Ocena rodowodu uwzględnia następujące wymagania:
- pochodzenie po rodzicach, dziadkach i pradziadkach urodzonych w Polsce i wpisanych do księgi rasy polskiej czarno-białej,
- maksymalny udział dolewu krwi HF na poziomie 25%

10.2. Ocena wartości użytkowej prowadzona jest przez upoważniony przez Ministra Rolnictwa podmiot zgodnie z przyjętą metodyką.
10.3. Na podstawie analizy rodowodu, wyników oceny wartości użytkowej, oceny typu i budowy dokonuje się wyboru zwierząt:
- na matki buhajów,
- na ojców buhajów.

10.4. Przy podejmowaniu decyzji o kojarzeniach indywidualnych:
- bierze się pod uwagę spokrewnienie kojarzonych zwierząt przestrzegając zasady braku wspólnych przodków w pokoleniu rodziców, dziadków i pradziadków, a
- dla typowanych par rodzicielskich kolejnego pokolenia buhajów nie dopuszcza się spokrewnienia wyższego niż 6,25%.

Lista buhajów zakwalifikowanych do krycia krów objętych programem ochrony dostępna jest na stronie internetowej Instytutu oraz na stronie internetowej podmiotu prowadzącego księgi.

Wybierając buhaja hodowca musi brać pod uwagę wszystkie warunki programu, gdyż ponosi pełną odpowiedzialność za kojarzenia w swoim stadzie. Opracowywane dla każdego stada plany kojarzeń należy traktować jako narzędzie pomocnicze.

11. Sposób wykorzystania materiału biologicznego

Nasienie buhajów w ilości niezbędnej do realizacji programu oraz do utworzenia rezerwy genetycznej jest pobierane, przechowywane i rozprowadzane przez podmioty prowadzące działalność w zakresie pozyskiwania, konfekcjonowania, przechowywania i dostarczania

nasienia, zgodnie z obowiązującymi przepisami, w uzgodnieniu z Instytutem Zootechniki PIB oraz prowadzącym księgę.

Dopuszcza się użycie nasienia buhajów rasy polskiej czarno-białej do unasienniania krów tej rasy w stadach nie objętych programem, pod warunkiem, że nie wpłynie to na prawidłowość rozrodu w populacji chronionej.

12. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego

Od każdego buhaja zakwalifikowanego do udziału w programie ochrony jest pobierane i zamrażane minimum 200 porcji nasienia stanowiącego rezerwę genetyczną oraz odpowiednia ilość porcji nasienia niezbędna do realizacji programu ochrony i do udostępnienia poza program. Nie dotyczy to buhajów zakwalifikowanych do krycia naturalnego.

W miarę możliwości od wybitnych krów wytypowanych przez prowadzącego księgę będą pobierane i zamrażane komórki jajowe i zarodki. Materiał biologiczny stanowiący rezerwową pulę genów deponowany jest w Krajowym Banku Materiału Biologicznego Instytutu Zootechniki PIB w Balicach.

13. Podstawy organizacyjne

Programem ochrony zasobów genetycznych bydła polskiego czarno-białego są obejmowane zwierzęta wpisane do księgi i poddawane ocenie wartości użytkowej, które charakteryzują się umaszczeniem i cechami budowy zgodnymi ze wzorcem rasy oraz spełniają warunki zapisane w punkcie 9.

Zaleca się, aby pierwsze zacielenie miało miejsce w wieku 15-16 miesięcy. Nie będą przyjmowane do programu krowy kryte wcześniej niż w wieku 14 miesięcy. W przypadku zgłoszenia do programu pierwiastki, której wycielenie zakończyło się poronieniem wymagane jest dostarczenie świadectwa krycia, z którego była ta ciąża.

W przypadku zgłoszenia do programu sztuki, która po raz pierwszy wycieliła się po 36 miesiącu życia wymagane jest pisemne uzasadnienie tak późnego wycielenia. W przypadku zgłaszania do programu potomstwa z takiego wycielenia wymagane są badania DNA potwierdzające pochodzenie.

Wstępnej kwalifikacji do udziału w programie podlegają również jałówki cielne i pozostała młodzież żeńska, przeznaczone na remont stada. Jałówki, które uzyskają wstępną kwalifikację będą mogły wejść do programu po wycieleniu i objęciu oceną wartości użytkowej w miejsce zwierząt wybrakowanych lub na rozbudowę stada.

Liczebność stada zgłaszanego do programu ochrony nie może być mniejsza niż 4 krowy i większa niż 100 sztuk. W szczególnych przypadkach, gdy liczebność będzie niższa niż wymagana, koordynator na prośbę hodowcy wydaje pisemną decyzję o wstrzymaniu rozwiązania umowy do czasu uzupełnienia liczebności stada.

Ostatecznej kwalifikacji nowych stad i zwierząt, zgodnie z obowiązującą procedurą, dokonuje koordynator IZ PIB na podstawie wniosku hodowcy, po zaopiniowaniu przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła. Kwalifikacji stad i sztuk kontynuujących uczestnictwo w programie dokonuje koordynator zgodnie z obowiązującą procedurą.

W sytuacjach spornych decyzję o kwalifikacji zwierząt do programu ochrony podejmuje Grupa Robocza na wniosek koordynatora.

Wykazy krów zakwalifikowanych do udziału w programie są przekazywane do: prowadzącego księgę, podmiotu upoważnionego do prowadzenia oceny wartości użytkowej bydła oraz do stacji unasienniania.

14. Program realizowany jest wspólnie przez:

1. Hodowcę - właściciela stada bydła rasy polskiej czarno-białej.
2. Polską Federację Hodowców Bydła i Producentów Mleka prowadzącą księgę dla bydła rasy polskiej czarno-białej oraz ocenę wartości użytkowej.
3. Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy, koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich
4. Podmioty prowadzące działalność w zakresie pozyskiwania, konfekcjonowania, przechowywania i dostarczania nasienia,

Zasady wzajemnej współpracy pomiędzy PFHBiPM a Instytutem określa porozumienie.

Uczestnictwo hodowcy w programie jest dobrowolne. Zasady uczestnictwa określa umowa zawarta pomiędzy hodowcą - właścicielem stada, a Instytutem Zootechniki PIB, który koordynuje program ochrony zasobów genetycznych. Niniejszy program ochrony jest integralną częścią umowy, których postanowień hodowca zobowiązuje się bezwzględnie przestrzegać.

W przypadku naruszenia zasad zawartych w programie ochrony, w tym również używania w rozrodzie buhaja niedopuszczonego do udziału w programie, koordynator udziela pisemnego upomnienia hodowcy, natomiast w przypadku rażącego naruszenia zasad rozwiązuje umowę z hodowcą w trybie natychmiastowym. Hodowcy przysługuje odwołanie w terminie 14 dni od dnia otrzymania decyzji.

W celu rozwoju hodowli bydła rasy polskiej czarno-białej realizatorzy programu prowadzić będą działania w kierunku promocji walorów tego bydła, a także propagowania jego chowu, przede wszystkim w gospodarstwach ekologicznych i agroturystycznych oraz na obszarach chronionego krajobrazu, gdzie mamy do czynienia z rozwojem turystyki.

15. Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania programu

Nadzór merytoryczny nad realizacją programu ochrony sprawuje Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła powoływana i działająca przy Instytucie Zootechniki PIB, która przeprowadza okresową (co roczną) ocenę efektywności programu w odniesieniu do zwiększenia i utrzymania liczebności populacji oraz opiniuje przedstawiane przez prowadzącego księgi listy matek buhajów oraz buhajów przeznaczonych do rozrodu w stadach objętych programem.

Zwierzęta, które zostały zakwalifikowane do programu ochrony przed wejściem w życie zarządzenia Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 13/2016 w dalszym ciągu objęte są ochroną, natomiast hodowców obowiązuje przestrzeganie Programu ochrony zasobów genetycznych niniejszej treści.

Opracowanie programu:

Dr inż. Anna Majewska
Prof. dr hab. Jan Trela

Program jest modyfikacją programu z 2008 roku, który został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła działającą przy Instytucie Zootechniki PIB oraz przyjęty przez Radę Naukową IZ PIB na posiedzeniu w dniu 28 listopada 2007 roku. Kolejne zmiany zostały przyjęte przez Grupę Roboczą w dniach 16 stycznia 2009 r., 9 grudnia 2009 r. i 16 czerwca 2010 r. oraz zaakceptowane przez Radę Naukową IZ PIB na posiedzeniach w dniach 22 kwietnia 2009 r. i 24 listopada 2010 r. oraz 18 marca 2011 r. Aktualnie wprowadzane zmiany zostały przyjęte przez Grupę Roboczą w dniach 11 lutego 2014 r., 16 lutego 2015 r. oraz 4 lutego 2016 r.

Wprowadzono zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 13/16 z dnia 15.03.2016 r.

Literatura:

1. Grodzki H.: Aktualny stan chowu i hodowli bydła w Polsce., Zeszyty Naukowe PTZ, 1999, nr 41, str. 7 – 24
2. Juszczak J., Kuczaj M.: Konsekwencje interakcji genetyczno-środowiskowych w krzyżowaniu bydła krajowego czarno-białego z rasą holsztyńsko-fryzyjską., Zesz. Nauk. Zoot., 1995, str. 57 – 63
3. Krzyżewski J., Ryniewicz Z., Grądziel N.: Ocena możliwości zwiększenia wydajności i poprawy składu chemicznego mleka krajowego pogłowia krów., Przegląd Hodowlany, 1996, nr 8, str.7 – 9
4. Makulska J.: Dobrostan zwierząt jednym z celów nowoczesnej hodowli., Mat. Konf. „ Przyszłość hodowli a dobrostan zwierząt", 1998, Kraków, str. 103 – 104
5. Moczarski Z. 1917: Rasy bydła. Biblioteka Rolnicza, ss 56
6. Rabek A. i inni: Hodowla bydła – Zootechnika., PWRiL, Warszawa, 1974, t. 2, ss. 40
7. Reklewski Z.: Chów i hodowla bydła, Warszawa, 1993, str. 27 – 33
8. Romer J., Stolzman M., Staliński Z., Głód W.: Program oceny i selekcji buhajków., Ministerstwo Rolnictwa, 1968, maszynopis
9. Sawa A., Jankowska M., Neja W., Bogucki M., Oler A.: Wysoka wydajność i przebieg laktacji a płodność i brakowanie krów., Zeszyty Naukowe PTZ, 2002, nr 62, str. 145 – 153
10. Szarek J., Szczerek M., Sałak W., Kaleta C.: Analiza płodności krów rasy ncb użytkowanych w stadach hodowli zarodowej., Zesz. Prob. Post. Nauk Rol., 1987, z. 332, str. 217 – 221
11. Trela J., Czaja H.: Stan chowu i hodowli bydła mlecznego w kraju – baza biologiczna do produkcji mleka., Mat. Szkol. "Genetyczne i produkcyjne aspekty hodowli bydła mlecznego", Kraków – Balice, 29 – 30. 09. 1998, str. 17 – 32
12. Trela J., Nahlik K., Czaja H., Romer J., Reklewski Z., Żarnecki A., Poczynajło S., Kwasieborski J.: Program hodowli bydła i produkcji bydlęcej do roku 2000., Instytut Zootechniki – Ministerstwo Rolnictwa, Balice – Warszawa, 1986